
Колосова В. П.,

*кандидат економічних наук,
директор Департаменту співробітництва
з міжнародними фінансовими організаціями
Міністерства фінансів України*

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

З наукової точки зору фінанси можна поділити на національно-державні та міжнародні, причому не тільки залежно від сфери їх функціонування, а й від природи суб'єктів.

Національно-державні фінанси, як правило, не виходять за межі території однієї держави, не залучають іноземних суб'єктів, здійснюються на основі національного законодавства і мають лише внутрішньонаціональний характер.

Міжнародні фінанси включають міждержавні й транснаціональні кредитно-фінансові відносини і характеризуються участю в них іноземного капіталу. Міжнародні фінанси не можна розглядати як наслідок відносин у цій сфері абстрактних держав – монолітних блоків, це співробітництво з метою раціонального розподілу внутрішніх сил для вироблення виважених зовнішньоекономічних і політичних рішень.

Рух міжнародних фінансів здійснюється за такими основними напрямками:

- валютні операції;
- валютно-кредитне і розрахункове обслуговування купівлі-продажу товарів (у тому числі й особливого товару – золота);
- операції з цінними паперами й різними фінансовими інструментами;
- зарубіжні інвестиції в оборотний і основний капітал;
- перерозподіл частки національного доходу через бюджет у формі допомоги бідним країнам та внесків держав до міжнародних організацій.

Міжнародні фінанси сьогодні є досить розгалуженою структурою з великою кількістю державних, приватних і власне міжнародних елементів, через які здійснюються координація і регулювання міжнародних фінансових зв'язків.

У сфері міжнародних фінансів, крім національних суб'єктів – держави, підприємств, громадян, виділяються національні суб'єкти – міжнародні організації та міжнародні фінансові інституції. Співробітництво тієї чи іншої країни з міжнародними кредитно-фінансовими структурами здійснюється через міжнародні організації універсального характеру системи ООН; міжнародні кредитно-фінансові інституції, такі як МВФ та група Світового банку; міжнародні організації регіонального характеру – регіональні банки розвитку та ін.

Визначаючи міжнародні фінанси як економічну категорію, можна стверджувати, що це фонди фінансових ресурсів, які утворилися на основі розвитку міжнародних економічних (ринкових) відносин і використовуються для забезпечення безперервності й рентабельності суспільного відтворення

на світовому рівні та задоволення спільних потреб, які мають міжнародне значення.

З інституційної точки зору міжнародні фінанси – це сукупність банків, валютних та фондових бірж, міжнародних фінансових інституцій, регіональних фінансово-кредитних установ, міжнародних та регіональних економічних організацій і об'єднань, через які здійснюється рух світових фінансів.

Однією з новітніх тенденцій у розвитку міжнародних фінансів останнього часу є їх глобалізація – складна, багатоаспектна проблема, яка породжує численні наукові дискусії.

Оцінюючи позитивний вплив процесу глобалізації на розвиток країн і регіонів світу, варто зазначити, що відкриття нових ринків для міжнародної торгівлі допомогло багатьом країнам прискорити економічне зростання. Глобалізація як процес розвитку взаємозалежності країн і регіонів світу досягла такого рівня, коли постає питання про створення системи глобального управління. Глобальна система управління являтиме собою багаторівневу систему інститутів, спроможних забезпечити керований розвиток в умовах глобалізації. Такими інститутами глобального управління нині є інституції ООН, Міжнародна організація праці, Світова організація торгівлі, Організація економічного співробітництва і розвитку, численні неурядові організації. Оскільки міжнародні фінанси тісно пов'язані з існуванням процесу глобалізації, вони мають вплив на національну економіку країни, а саме сприяють економічному зростанню.

Потенційно процес глобалізації забезпечує значні переваги як інвесторам, так і позичальникам, оскільки, надаючи суб'єктам ринку максимально різноманітний вибір, з'являється можливість укладання ефективніших угод, а також завдяки високій ліквідності ринків – швидкого переключення з одних операцій на інші, вчасно реагуючи на зміну фінансового середовища в режимі реального часу.

У забезпеченні стабільного розвитку економіки України вирішальну роль відіграє науково обґрунтована інвестиційна політика держави. Саме вона визначає реальні джерела, напрями, структуру інвестицій, вживає раціональні та ефективні заходи для виконання загальнодержавних, регіональних та місцевих соціально-економічних і технологічних програм, відтворює процеси на макро- й мікроекономічному рівнях. Водночас держава має створювати сприятливий інвестиційний клімат з метою ширшого залучення як вітчизняних, так й іноземних інвесторів на взаємовигідних засадах.

Ефективне реформування економіки будь-якої країни, її структурне перетворення з якісним оновленням товаровиробництва, ринкової та соціальної інфраструктури неможливі без відповідних капіталовкладень, тобто без належного інвестування. Без надійних капіталовкладень також неможливо забезпечити створення й впровадження новітніх технологій, систем сучасної організації та управління товаровиробництвом і збутом продукції, розвиток ринкової інфраструктури, інформатизацію суспільства тощо. Це фундаментальні основи для забезпечення конкурентоспроможності національного товаровиробництва, без чого не може бути й успішної інтеграції нашої країни в Європейське Співтовариство.

Одним із джерел надходження інвестицій в Україну є міжнародні фінансові організації. Україна співпрацює з Міжнародним валютним фондом (МВФ), Світовим банком (СБ), Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), Чорноморським банком торгівлі та розвитку (ЧБТР). Країни-члени цих організацій роблять внески в статутний фонд, кошти з якого використовуються на фінансування країн-членів і тих програм, які відповідають вимогам статуту цих фінансових інститутів і не суперечать йому.

Формування та реалізація державної політики у сфері взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями є одним із пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної політики України. Інвестиції, залучені у МФО, спрямовані на розвиток високотехнологічних галузей промисловості, зокрема машинобудування, суднобудування, енергетичної галузі, сільського господарства, приватного сектора, зміцнення фінансової сфери.

За період співпраці України з МФО залучено коштів на загальну суму 9,8 млрд дол. США (у тому числі 4,3 млрд дол. США – кредити МВФ).

Аналізуючи вкладання коштів міжнародних фінансових організацій в розвиток економіки України, доцільно було б зосередитися на деяких проєктах фінансування розвитку енергетичної галузі, у тому числі на проєктах у сфері енергозбереження.

Проблема енергозбереження особливо актуальна з огляду на те, що світові ціни на енергоносії постійно зростають. Попит на паливо та електроенергію збільшується як у матеріальному виробництві, так і у невиробничій сфері, у комунальному господарстві й побуті.

Щоб стабілізувати ситуацію в енергетичному секторі, насамперед необхідно зменшити споживання енергії у виробництві і комунальному секторі.

З метою підвищення конкурентоспроможності української продукції на світовому ринку потрібно впроваджувати нові технології та зменшувати собівартість продукції. У більшості секторів вітчизняної промисловості значну частку витрат на виробництво продукції становлять витрати на електроенергію та енергоносії (енерговитрати в Україні в 4–5 разів вищі, ніж у країнах Євросоюзу). Беручи до уваги тенденцію до збільшення вартості електроенергії та енергоносіїв, впровадження енергозберігаючих технологій та встановлення енергоефективного обладнання на підприємствах України є пріоритетом як для самих підприємств, так і для країни в цілому.

На підтвердження пріоритетності розвитку енергозбереження в Україні Урядом України було вжито низку заходів цивільно-правового та адміністративного характеру, у тому числі розроблено Комплексну державну програму енергозбереження України. Показовим є досвід впровадження енергозберігаючих технологій у бюджетній сфері, яка загалом споживає за рік палива та енергії на суму понад 5 млрд грн.

У Державному бюджеті України недостатньо коштів на фінансування енергозберігаючих проєктів та заходів щодо їх популяризації. Можна констатувати, що лише у бюджеті 2006 р. було передбачено фінансування для впровадження енергозберігаючих технологій.

Проблеми з впровадженням енергозберігаючих технологій існують не лише в бюджетних установах, але й в інших суб'єктах господарської діяльності України. Так у підприємств, які на сьогодні тільки почали виходити з кризи, не вистачає навіть обігових коштів, не говорячи про кошти, які мають бути направлені на впровадження енергозберігаючих технологій. Зважаючи на те, що українські комерційні банки та фінансові установи практично не надають кошти на виконання таких проектів, а також те, що кредитні ставки на фінансовому ринку України є досить високими, одним із напрямків вирішення зазначеного питання для розвитку галузі є залучення фінансування міжнародних фінансових організацій.

З метою часткового розв'язання зазначеної проблеми, а також на виконання державних програм з енергозбереження було підписано Кредитну угоду “Фінансування Української ЕСКО” від 09.05.1998 р. між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку, що дало змогу залучити 20 млн дол. США кредитних ресурсів для розробки та впровадження енергозберігаючих проектів.

На виконання мети Кредитної угоди Урядом України було створено закрите акціонерне товариство “Українська енергозберігаюча сервісна компанія” (ЗАТ “УкрЕСКО”) з часткою державного капіталу у статутному фонді – 99,6586 %, яка, починаючи з 2000 р., успішно працює на ринку енергозбереження, виконуючи енергозберігаючі проекти “під ключ”, використовуючи кошти кредиту Європейського банку реконструкції та розвитку, передані ЗАТ “УкрЕСКО” на умовах субкредиту.

Окрім фінансування проектів, ЗАТ “УкрЕСКО” управляє технічними та фінансовими ризиками, забезпечує повернення коштів від кінцевих споживачів енергозберігаючих проектів. Фінансово-економічні показники першого проекту “Фінансування Української ЕСКО” довели успішність впровадженого ЕСКО-механізму виконання енергозберігаючих проектів з використанням фінансових ресурсів Європейського банку реконструкції та розвитку.

Із загальної суми кредиту (20 млн дол. США) на закупівлю товарів та оплату будівельно-монтажних робіт за 19 субпроектами УкрЕСКО витрачено 19,219 млн дол. США. На сьогодні 17 проектів завершено, відбувається передача обладнання за двома останніми проектами.

Внаслідок впровадження проекту досягнуто такої економії енергії: електричної енергії – 15,5 млн грн на рік, інших видів енергоресурсів – 11,6 млн грн. Загальна економія енергоресурсів у грошовому еквіваленті становить 27,16 млн грн на рік, або 5,3 млн дол. США.

Уряд України гідно оцінив діяльність ЗАТ “УкрЕСКО” та виступив ініціатором укладення нової Кредитної угоди “Фінансування Української ЕСКО” (друга фаза) між Україною та ЄБРР, яка була підписана 21.10.2005 р. Угода з сумою кредиту 20 млн дол. США очікує на ратифікацію.

Мета проекту “Фінансування Української ЕСКО” (друга фаза):

– надати малим та середнім приватним і державним підприємствам й державним установам України можливість впровадження проектів з енергозбереження;

– надалі розвивати ефективні механізми виконання проектів з енергозбереження в Україні і використанням ресурсів приватного сектора.

В рамках проекту планується виконання від 10 до 20 енергозберігаючих технологій на підприємствах України. Типовими проектами ЗАТ “УкрЕСКО” є:

- підвищення ефективності виробництва та передачі пару;
- модернізація системи виробництва та розподілу стислого повітря;
- комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерація);
- модернізація системи виробництва холоду.

У той же час значний ефект енергозбереження досягається за рахунок модернізації технологічного обладнання. Беручи до уваги досвід роботи ЗАТ “УкрЕСКО” на ринку енергозбереження (термін окупності проектів становить 1–5 років), а також умови кредиту ЄБРР (термін повернення кредиту становить 8 років з відстрочкою платежів на 2 роки), у разі залучення вказаних 20 млн дол. США заплановано не лише надання можливості виконання проектів підприємствами, але й отримання значного прибутку як за рахунок зниження обсягу спожитої енергії та енергоресурсів, так і за рахунок збільшення прибутковості компанії.

В Україні успішно завершено реалізацію спільного зі Світовим банком проекту “Енергозбереження в адміністративних та громадських будівлях м. Києва” (проект завершено 30.06.2005 р.).

Метою проекту було підвищення рівня енергозбереження в школах, дитячих садках та адміністративних і громадських будівлях м. Києва шляхом впровадження пакета технічних вдосконалень і виваженої тарифної політики через послуги теплопостачання, стимулювання розвитку ринку енергозбереження та пов’язаних з ним послуг, підвищення поінформованості населення про необхідність ефективнішого використання електроенергії у м. Києві.

Проект впроваджувався Київською міською державною адміністрацією. Джерела фінансування: Світовий банк (позика – 16,29 млн дол. США), Київська міська державна адміністрація (внутрішнє фінансування – 10,1 млн дол. США), Шведське агентство розвитку SIDA (грант – 2 млн дол. США).

Це був перший енергозберігаючий проект Світового банку в Україні. Проект вплинув на створення у м. Києві ринку енергозбереження, сприяв розвитку індустрії енергозберігаючих послуг. Київською міською державною адміністрацією набуто значного досвіду у вирішенні правових, організаційних та фінансових питань під час підготовки та впровадження інвестиційного проекту з урахуванням вимог і стандартів Світового банку. Зі свого боку Світовий банк оцінює цей проект як один з найуспішніших в Україні.

Наразі спільно зі Світовим банком реалізується новий енергетичний проект “Реабілітація гідроелектростанцій”. Загальна вартість проекту – 361,8 млн дол. США, у тому числі позика МБРР становить 106 млн дол. США.

Мета проекту – збільшення виробничих потужностей гідроенергетики, підвищення надійності й ефективності роботи ГЕС та поліпшення технічних

параметрів їх функціонування, підвищення рівня безпечної експлуатації гідротехнічних споруд ГЕС, приведення існуючого режиму роботи ГЕС у відповідність із сучасними вимогами до охорони навколишнього середовища з метою мінімізації негативного впливу на екологічний стан басейну Дніпра, покращання екологічної ситуації за рахунок вироблення екологічно чистої електроенергії. Позику надано на 20 років із шестирічним пільговим періодом.

Проект здійснюватимуть три бенефіціари:

- Відкрите акціонерне товариство “Укргідроенерго” (*“Реабілітація гідроелектростанцій”, “Безпека гребель”*) – 100,5 млн дол. США.

Відповідно до кредитної угоди ця частина позики використовуватиметься на реабілітацію дев’яти гідроелектростанцій – Київської ГЕС, Київської ГАЕС, Канівської ГЕС, Кременчуцької ГЕС, Дніпродзержинської ГЕС, Дніпрогес-1 та Дніпрогес-2, а також Дністровської ГЕС; підвищення безпеки існуючих гребель на Дніпрі та Дністрі; створення загальнокорпоративної системи управлінської інформації, надання технічної допомоги для поліпшення експлуатаційної спроможності.

- Міністерство паливної енергетики України (*“Інституційний розвиток Мінпаливенерго”*) – 2,5 млн дол. США.

Відповідно до кредитної угоди цю частину позики передбачається використати на фінансування заходів, спрямованих на підготовку національної електромережі до приєднання до західноєвропейської електромережі. Мінпаливенерго планується надання технічної допомоги для розробки та впровадження низки заходів щодо юридичної та технічної гармонізації енергетичного ринку України з внутрішнім енергетичним ринком Європейського Союзу та програм пріоритетних інвестицій в інфраструктуру енергетики.

- Національна комісія з регулювання ринку електроенергетики (НКРЕ) (*“Впровадження концепції Оптового ринку електроенергії”*) – 3,0 млн дол. США.

Відповідно до кредитної угоди цю частину позики передбачається використати на фінансування заходів, спрямованих на гармонізацію енергетичної галузі України з енергоринком Європейського Союзу. НКРЕ планується надання технічної допомоги для визначення засадних принципів діяльності Оптового ринку електроенергії, підготовки проектів основних правил та положень ринку, визначення технічних вимог для програмного забезпечення діяльності ринку, системи телекомунікацій та засобів вимірювання.

Насамкінець, ґрунтуючись на конкретних прикладах, слід зауважити, що залучення коштів від МФО для здійснення енергозберігаючих заходів є об’єктивно необхідним і доцільним явищем. Загалом співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями – один з пріоритетних напрямків зовнішньополітичної діяльності України.